

Светлозар ЖЕКОВ

ПОЕЗИЯ НА НЕСИМЕТРИЧНАТА КРАСОТА

ТАТЯНА БЕК

*Избирай вече: или – или!
Не сме в старинни водевили
с маскиран принц – козел брадат,
а в истинския, злия свят.*

Новината за смъртта на Татяна Бек ме завари в Брюксел, а обстоятелството беше направо абсурдно – ровех се из интернет да видя какво ново е издала и вместо това, попаднах на известието за трагичната ѝ смърт. Бях потресен, не само защото тя е една от големите руски поетеси на ХХ век, не само защото ни свързваше творческо приятелство, но и поради факта, че е моя връстница... Толкова много още можеше да направи и да даде на руската поезия и култура! Но уви! – понякога животът има своя неумолима логика на връзката си със смъртта, непознаваема за нас – простосмъртните...

Колкото и краткотрайни да бяха срещите ни с нея в Москва, в съзнанието ми се е запечатал образът ѝ: интелигентна, естествена и пряма, със самочувствие, но не и с "високо" мнение за себе си. Спомням си как веднага се стопи нормалната за първа среща дистанция помежду ни, когато разбра, че аз съм преводачът на Тарковски в България. За нея, както и за мен, той беше един от големите поети на ХХ век, независимо от премълчаването му от официалната критика. Тя го боготвореше като човек заради вроденото му благородство, изключителния житейски стоицизъм и вярата му в доброто, независимо от трагичните изпитания, поднесени му от съдбата. По-късно, превеждайки нейни нови (още непубликувани) стихотворения, които тя ми прашаше, напечатани на пишещата машина с поправки на ръка, че всъщност, подобно на Анна Ахматова, Арсений Тарковски е също неин учител. Но и още нещо – че тя е от "добрите" ученици, които се отгласкват от орбитата на учителите си, за да намерят своя истински глас, да напишат своите творби, да създадат своята малка вселена, около която да закръжат орбитите на новите малки звезди...

Казвам всичко това преди да прозвънне и у вас струната на несиметричната красота, приобщавайки се към самобитния свят на Татяна Бек (чрез моите несвършени преводи), за да почувствате и онова, което остава често скрито зад стиховете, дори и когато са прекрасно преведени...

Татяна Бек е родена през 1949 година в Москва. Завършила е Факултета по журналистика на Московския университет. Работила е като библиотекар, като редактор в сп. "Въпроси на литературата". Автор е на литературоведски изследвания и критически статии, един от изтъкнатите преводачи на шведска поезия.

Автор е на книгите "Скворешници" (1974), "Снегирь", (1980), "Замысел", (1987), "Смешанный лес" (1987), "Облака сквозь деревья" (1997), "Узор из трещин" (2002), "Сага с помарками" (2004). Публикува като поет и критик в "ЛГ", в списанията

"Знамя", "НМ", "Октябрь", "Арион", в алмансите "Апрель" и "Конец века". Водещ редактор е на поредицата "Самые мои стихи" в издателство "Слово". Съставител е на сборника "Антология акмеизма" (1997). Нейни стихове са преведени на български, грузински, италиански, немски, полски, шведски, датски и др. езици.

Голямо място в творчеството на Татяна Бек заема критиката и литературознанието. От 1975 г. тя е член на редколегията и наблюдател на сп. "Вопросы литературы". В сферата на литературоведските ѝ интереси са съвременната литература и литературата на "Сребърния век". В продължение на дълги години тя води поетически семинар в Литературния институт "Максим Горки".

Нейната проза също се радва на голям успех сред читателите – особено мемоарите ѝ за Арсений Тарковски, спомените ѝ за Йосиф Бродски, Борис Слуцки и Давид Самойлов – впечатляващи произведения за руското словесно изкуство и в частност за сложните реплики между класическата традиция и авангарда в поезията на ХХ век.

В продължение на много години Татяна Бек записва разговори със своите любими учители и съмишленици (почти като Екерман), създавайки безпрецедентна хроника на литературния живот в шумното творческо ателие. Обширните ѝ беседи с такива майстори на словото като Наум Коржавин, Владимир Корнилов, Хенрих Сапгир, Дмитрий Сухарев, Евгений Рейн и др. превръщат нейната белетристична хроника в остро полемичен документ на времето и литературната епоха.

Както казват нейните учители, колеги и ученици, поет като Татяна Бек никога ни би провъзгласявала: "Живяхме във велико време". Пределно честният ѝ поглед ѝ позволява не само да разкаже за своето поколение, но и да свърже личното с общото, да впише историята на поколението в общата история: *"Аз в света съм единствена. Но в света няма отделни съдби"*.

Един от литературните критици на поколението, Алла Марченко, справедливо отбелязва: "От всички нас единствено на Татяна Бек се удава почти невъзможното – от свое име да изпее заради всички нас онова, за което нямаме глас: обикновения ужас на обикновения живот... И заедно с това – да съхрани и речта, и гласа, и словото, и походката на стиха". А Лев Анински пише за поетиката на Т. Бек: "Терзанията на пленения дух – това е главният нерв на тази поезия, невидимите ѝ сълзи за света, нейната фатална тема... Понякога ти се струва, че тук духът спори с материята: духът се устремява нанякъде, материята не го пуска. От тук и едва забележимото "треперене" на интонациите зад железните стихотворни ритми. И безпричинните сълзи, сменящи се от неочакван смях. И абсурдът, превръщащ се в част от логиката"...

Продължителка на руската класическа традиция, Татяна Бек търси в творбите си най-прекия път от ума и сърцето до словото. Но това, както е известно, е изключително трудно и се отдава на малцина. Тя притежава дарбата да вижда ясно и да мисли обемно. Като прибавим и определената социална насоченост на художественото отражение при нея, подчинено на конкретна и ярка образност и съчетано с

необикновена простота на поетичния изказ, ще добием представа за въздействието на нейните стихове. Малко е да се каже, че тя ни покорява със своята дръзка, иронична (и самоиронична) позиция, в която като на длан съзираме днешните проекции на вечния двубой между доброто и злото.

*Избирай вече: или – или!
Не сме в старинни водевили
с маскиран принц – козел брадат,
а в истинския, злия свят.*

*А той – с дълбоки пукнатини,
през тях не може да се мине.
И свърнеш ли встрани едва,
заблуда-смърт ще е това.*

*. . . Стърча аз боса до вратата
и сякаш късат ми душата –
вън есенният дъжд мълви:
– През тях върви!
През тях върви!*

Онова, което ни кара да се чувстваме неспокойни при четене на нейните стихове, е съзнанието за разминаването на високите идеали с житейското ни поведение, подменянето на висшите нравствени норми с обикновени фалшификати, осигуряващи ни привидно благополучие.

*Млад и ти тогава беше,
зъл – с това и интересен.
Глад, безкористност – летеше,
песен пееше след песен.*

*Нисък бе звукът, неистов.
После*

някак

*го прахоса. . .
Устните от гипс защо са
днес, олющен фанфаристе?!*

Всъщност това е диалогът (в прекия и преносния смисъл) между поколенията – в това число и литературните. Дори и за непосветения читател става ясно, че *гипсовите устни*, са добре охранените устни от президиумите или от ложите на велможите. За Татяна Бек поезията не е просто изкуство – тя е форма на по-висше съществуване, в което думите са част от делата, а делата се раждат първо чрез словото, което понякога е границата между живота и физическата смърт. Бек следва дълбоката, отричаща житейското "благополучие" руска поетическа традиция на вътрешно самоизгнаничество, по начин, по който това не е правено преди нея. Цяло едно "изгубено" поколение (каквото всъщност сме ние – родените малко след края на Втората световна война до "завръщането на демокрацията") може да намери в нейния

*Вместо краваи – корички сухи,
вместо жерави – грозни врани.
Улиците,
които са криви,
и горичките –
смешно редки,
и лицата –
тъй некрасиви,
и – кривокраките табуретки.
Ще надаря с красота пристрастно
тяхната същност несъвършена. . .
Всичко, което си е прекрасно,
ще пребъде в света и без мене!*

Без да говоря за художествените качества на това стихотворение, мисля че в него съм изразила цялостно какво смятам за своя поетическа задача. Действително, това, което е прекрасно, грандиозно в нашето време, великите личности, силните характери – всичко ще бъде възнято и без мен. А мен, това може би също идва от детството, ме привличат чудаците – хората, които са безкрайно добри и може би по-хуманни от онези – големите – но докрай не могат да изразят себе си. Едва когато осмислих всичко това, ми направи впечатление, че съм написала много стихотворения за старци и старици, за неудачници, някак подсъзнателно съм се стремяла към тях...

Навярно това е отговорът на вашия въпрос и мисля, че това е моят малък дълг – да покажа скритото "прекрасно". Винаги ме е привличала несиметричната красота, тя ме е трогвала и тя ми е по-интересна, по-достойна за поетическите ми усилия.

Когато започнах да превеждам стиховете ѝ (1983 г.), си представях, че издателство "Народна култура", ще ги издаде в самостоятелна книга – Татяна Бек наистина беше явление в руската поезия. Не само, че не го направи, но издаде прекрасните ѝ стихове в един безличен сборник "Кръглолика земя" заедно с още четири млади поетеси. Междувременно аз публикувах част от преводите си в литературния печат. Тя разбираше, че нещо не е наред с бъдещата ѝ стихосбирка на български, защото времето напредваше, а книгата, макар и отдавна "одобрена", не излизаше. Като малка компенсация ѝ изпратих един брой на сп. "Факел" (кн.2, 1987 г.), където я представях с кратка бележка и шест стихотворения. Тя беше изключително зарадвана от публикацията и ми изпрати новата си книга "Замысел" с посвещение и кратко писмо, което не бих споменал, ако тя беше още сред нас. Но тъй като това е единствената ѝ оценка за българските преводи на нейните творби, се изкушавам да го цитирам:

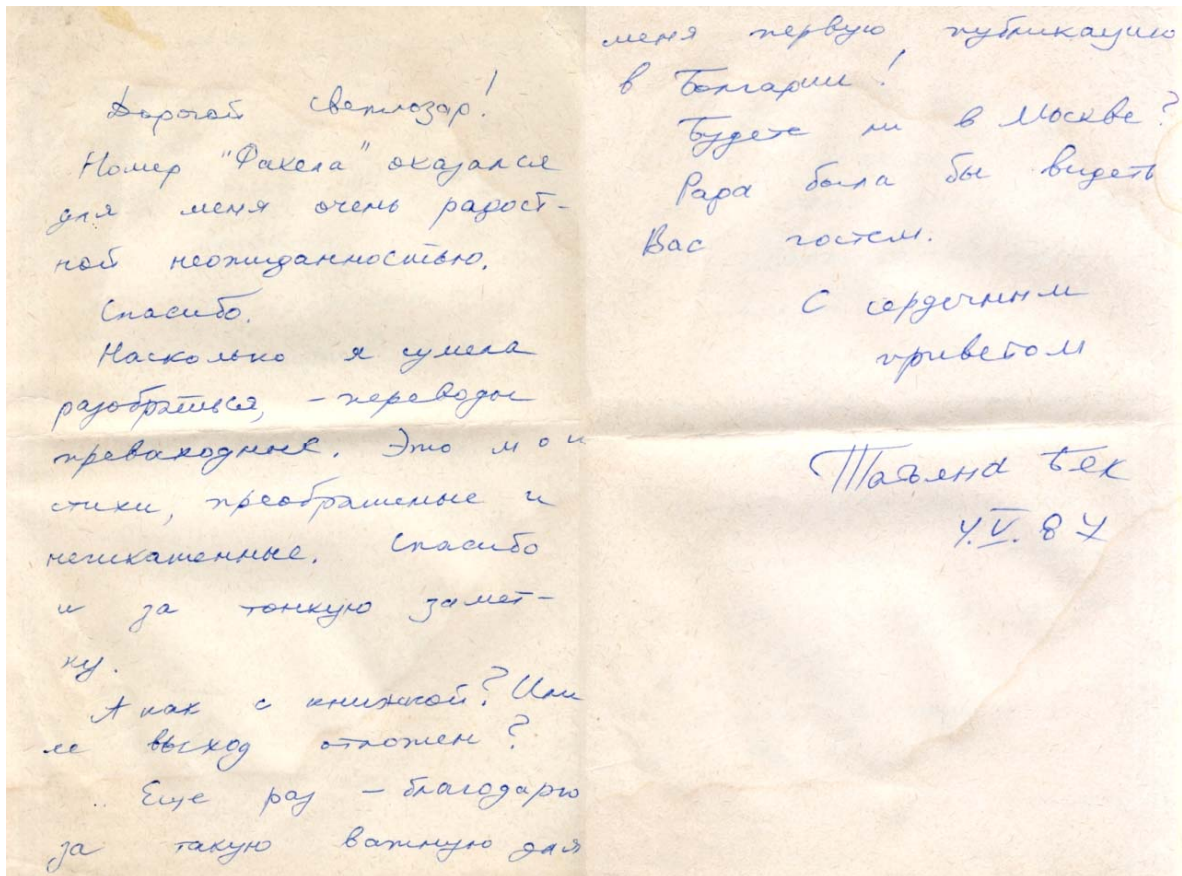
*Скъпи Светлозар!
Броят на „Факел” се оказа за мен много радостна изненада.
Благодаря.*

Доколкото успях да разбера – преводите са превъзходни. Това са моите стихове, преобразени и неподправени. Благодаря и за проникновената бележка.

А какво става с книжката? Или нейното издаване е отложено?
Още веднъж благодаря за тази толкова важна за мен първа публикация в
България!

Ще бъдете ли в Москва?
Ще се радвам да ми гостувате.
Сърдечен привет!

Татяна Бек
4.V.87

През всичките тези години (от началото на 80-те на миналия век до днес) често съм си мислил чия клонка от вековното дърво на великата руска поезия е на Татяна Бек. Дори и днес, след като творческото ѝ дело е завършено, не бих могъл да отговоря със сигурност. Чрез нея са продължени безспорно Ахматова, Цветаева, но орбитите ѝ се пресичат и с Пастернак, Манделщам, Тарковски, а всички те са толкова близки и толкова различни. Успокоявам своята критическа нерешителност и с факта, че руската критика също е затруднена в намирането на точното ѝ място. Успокоявам се и с това, че тя беше противник на всякакви "подреждания" и схеми. В нея наистина си бяха дали среща традицията и новото – и тя намери чистия тон в разнзвучните камбани на стародавния поетически храм на Русия.

Вдъхновение, ти не си навик –
ти си влюбен до смърт ученик.
Още грешки в диктовките правя!

*Аз горя! И съм страшна направо:
как подплашвам аз враните в миг –
ни една покрай мен не остава.*

*И на рог ли, на лира ли свиря,
ще говоря за мен – не за теб,
но в картината ще те съзирам. . .
Тоя космос не е ширпотреб:
аз една съм в света,
но разбирам –
невъзможен светът е без теб.*

*А мастило защо съм хабила
и със врани съм влизала в бой?
Ще разкажа как любих, мой мили,
как се мразех горчиво, насила
и как беше крилато, безкрило. . .
Ще съм аз,
но и ти,
но и той.*

Брюксел, 2007 г.